

УДК 378.147:7

Лебедєва А. В., Люріна Т. І., Молодиченко В. В.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Згідно положень Закону України „Про освіту” перебудова вітчизняної освіти здійснюється на засадах демократизації, гуманізації та гуманітаризації, пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей, органічного зв’язку освіти з національною культурою [1, с.24]. Тема дослідження актуалізується тим, що модернізація освіти, рух України до європейського освітнього простору потребують наукових обґрунтувань застосування традиційних та інноваційних технологій навчання у процесі художньо-професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в умовах упровадження кредитно-модульної системи, моніторингу якості вищої освіти.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми показав, що деяким аспектам проблеми компетенції педагогів присвячено праці як класиків педагогічної науки (Я. А. Коменського, К. Д. Ушинського, О. В. Духновича, С. Ф. Русової, В. О. Сухомлинського), так і сучасних учених (Е. В. Белкіної, Л. М. Масол, О. П. Рудницької, Г. М. Падалки, О. П. Щолокової). Питання методології і теорії формування особистості вчителя розглянуто вченими С. І. Архангельським, С. У. Гончаренком, С. О. Сисоевою, В. О. Сластьоніним; питання професійної підготовки та діяльності фахівців проаналізовано у працях О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюна, О. В. Киричук, Н. В. Кузьміної, Н. Г. Ничкало, В. Ф. Орлова та ін. Історичні передумови виникнення народної художньої творчості розкрито у працях О. А. Кривцуна, Г. С. Маслової, Я. П. Прилипка; основні закони та функції народної художньої творчості досліджено в роботах В. А. Бокань, Г. К. Вагнера, В. Г. Нагай.

На сьогодні існують суперечності між потребами школи й суспільства у вимогах до вчителів, недостатнім рівнем фахової підготовки з певного виду діяльності. Використання сучасних технологій навчання як засобів формування професійних знань майбутніх фахівців поки що не реалізовано на рівні методики. Існує гостра потреба в зміні підходів щодо застосування народної художньої творчості у фаховій підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, у формуванні всебічно розвиненої особистості, надзвичайно чутливої до краси, гармонії, благородства, здатної до активної участі в усіх сферах людської діяльності. Теоретичні та методичні аспекти застосування народної художньої творчості в фаховій підготовці ще не достатньо розроблені, відсутні фундаментальні праці, які б стосувалися наукового обґрунтування

народної художньої творчості, недостатньо розроблені педагогічні умови застосування методів, форм та засобів народної художньої творчості у підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Проблема художньо-професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в умовах упровадження кредитно-модульної системи є складною і недостатньо розробленою. Зміст художньо-педагогічної освіти зорієнтовано сьогодні на цінності культури нашого народу, що повною мірою сприяє розумінню значущості інтелектуальності, освіченості й інтелігентності особистості. На розвиток творчих здібностей особистості спрямована вся система навчання й виховання в школі, однак особливо важливу роль у цьому процесі відіграють художньо-естетичні дисципліни, в т.ч. образотворче мистецтво „з притаманними йому можливостями формувати свідомість і підсвідомість, інтелектуальну, емоційно-почуттєву та волюву сфери, моральне і навіть фізичне здоров'я людини” [4, с.2]. Світоглядно-формувальний вплив засобів художньої народної творчості на особистість реалізується насамперед у навчально-виховному процесі. „Саме в перебігу систематичного викладання предметів художньо-естетичного циклу вчитель має змогу не тільки організувати засвоєння учнями знань і вмінь з мистецтва, а й цілеспрямовано виявляти могутній виховний потенціал художніх цінностей” [4, с.2].

Формулювання цілей статті. Розгляд шляхів підвищення ефективності формування компетенції майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами народної художньої творчості у процесі вивчення курсу „Декоративно-прикладне мистецтво”.

Виклад основного матеріалу. У формуванні компетенції майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами народної художньої творчості пріоритетна роль належить декоративно-прикладному мистецтву. Зокрема живопис, як невід'ємна частина культури українського народу, відзначається надзвичайною різноманітністю стилів, адже зберігає нашарування давніх культур і традицій. Створюючи значні можливості ціннісно орієнтаційного виховного впливу на особистість майбутнього вчителя, твори народного художнього мистецтва ґрунтуються на символічно-образній системі етносу, яка охоплює значний спектр знань щодо архетипів етнічної поведінки, сприйняття реальності й культури в усіх сферах суспільного життя. Пріоритетним на заняттях народним художнім мистецтвом виступає те, що студенти вчаться вільно орієнтуватися у цій системі, розуміти мову народного мистецтва, „кодів” та „шифрів” етнокультури, вміти „вільно творити цією мовою” [3, с.59-60]. Вивчаючи символіку основних елементів орнаментів в їх історичному розвитку, студенти засвоюють найпростіші архаїчні мотиви – лінію, коло, хрест, ромб, квадрат, крапку, якими первісні люди прикрашали глиняний посуд, вироби з каменю, дерева, кісток. Багато спільних рис студенти знаходять у творчості народів, які проживають у подібних при-

родних умовах та близьких за історичною долею. Наприклад, проектуючи орнаментальні чи сюжетні композиції, студенти використовують найпростіші геометричні мотиви - горизонтальну й хвилясту лінії, які означають землю і воду. Хвиляста лінія, як символ води, чистоти, родючості, символізує джерело життя і цілющі властивості, виступає формою божественної милості, даром матері-землі (джерельна вода) чи небесних богів (дощ і роса). Використання переривчастої похилої лінії (повітря, духовне життя, воля), квадрату (знак землі, символ безпеки, рівноваги), хреста (знак всесвіту, життя), спіралі (символ життєвої сили, один з найпоширеніших декоративних елементів), крапки (центр і джерело життя, символ первинної творчої енергії) наближує студентські роботи до етнічних стереотипів, вироблених власним народом упродовж століть, формує етнокультурну компетентність майбутніх учителів.

Розуміння символіки українського орнаменту допомагає майбутнім учителям образотворчого мистецтва у виконанні завдань на створення орнаментальної композиції. Вчені стверджують, що „народне мистецтво завжди було й залишається носієм фольклорних традицій національної культури, духовної спадщини народу” [2, с.30], оскільки особливості образної мови творів народного мистецтва тісно пов'язані з життям, побутом людей, їхніми звичаями, навколишньою природою і предметним оточенням, тобто розкривають споконвічні цінності духовного життя українського народу. Тому, під час занять доцільно проводити фрагментарне прослуховування народної музики, використовувати поетичні твори, зразки творів народних майстрів. З огляду на це основними напрямками формування художньої етнокультури особистості у художньо-професійній підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва можна вважати передачу студентам знань про витоки, художні та виконавські традиції народного декоративно-прикладного мистецтва; формування уявлень про декоративну культуру, що передбачають гармонійне та цілісне вирішення мистецького твору; забезпечення виконавської майстерності, що включає засвоєння певних художніх і технологічних прийомів.

Формування у студентів знань про джерела, художні і виконавські традиції народного декоративного малярства повинно здійснюватися на ґрунті осмисленого запам'ятовування й сприйняття головних, загальних і локальних особливостей творів різних традиційних центрів народного декоративно-прикладного мистецтва. Виконуючи короткочасні й довготривалі малюнки декоративних розписів, фрагментів найбільш виразних орнаментальних мотивів різних майстрів та шкіл народного мистецтва, студенти прилучаються до духовної спадщини та традицій національної культури. Виступаючи частиною духовної та етнічної культури, твори народного декоративного мистецтва є ефективним засобом формування етнокультурної компетентності майбутніх

учителів образотворчого мистецтва. В зазначеному контексті в майбутнього вчителя образотворчого мистецтва формуються вміння висловлювати свої враження від творів декоративного живопису (зокрема народного); робити художньо-змістовний аналіз твору народного мистецтва (наприклад, простежити як узгоджується форма, декор, техніка виконання); виявляти зв'язок художнього образу твору з предметним середовищем; розкривати елементи стилізації декоративних мотивів; самостійно створювати композиції декоративного живопису; добирати основні засоби виразності народного мистецтва; визначати основні етнічні складові образу творів народного художнього мистецтва. Формування зазначених умінь успішно реалізується на практичних заняттях, які спрямовані на формування у студентів виконавських навичок і вмінь на основі знань, отриманих у процесі теоретичного навчання та професійної орієнтації. Адже тільки повноцінне залучення до народного мистецтва може стати умовою формування художньої етнокультури майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Під час практичного виконання завдань майбутніх учителів образотворчого мистецтва слід націлювати не тільки на відтворення відомих їм мотивів, а й на створення нових декоративних образів, навіяних розмаїттям та багатством навколишнього рослинного й тваринного світу. Художньо-професійна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва набуває ефективності, якщо студенти не просто копіюють зразки народного мистецтва, а творчо використовують традиційні елементи й мотиви орнаменту певної школи народної творчості, komponуючи їх по-своєму. Педагогічні погляди на основоположне значення сприйняття у мистецько-естетичному вихованні, визначення структури діяльності пізнання народного мистецтва дозволить накреслити певну етапність цілеспрямованої організації цього процесу: а) попередній етап ознайомлення з різними видами килимів, пробудження інтересу до їх технік виконання та кольорового вирішення, формування ціннісних орієнтацій молоді; б) основний чи комунікативний етап педагогічного управління процесами переживання, розуміння та оцінки естетичних явищ у перебігу безпосереднього контакту з ними; в) заключний чи посткомунікативний етап закріплення післядії одержаної мистецької інформації, її впливу на духовний світ особистості, що виходить за межі сприйняття твору народного мистецтва. На передкомунікативному етапі відбувається накопичення необхідних естетичних, мистецько-історичних і теоретичних знань, загальних вражень, уявлень про можливі засоби народного мистецтва. Вони знаходять своє виявлення у ціннісних орієнтацій особистості і характеризують її життєвий і художній досвід. Цей етап відіграє важливу роль у розвитку естетичного сприйняття творів народного мистецтва, килимарства. Адже є відомим, що ставлення до твору складається у молоді ще до безпосереднього контакту з ним. Значною мірою воно залежить від

спрямованості інтересів і уподобань особистості, від її художньо-естетичної ерудиції, від захопленості народною творчістю та інших показників ціннісних орієнтацій. Комунікативний етап організації сприйняття спрямований на формування досвіду спілкування з народним мистецтвом. На цьому етапі важливо активізувати всі види мистецької діяльності студентів, а саме: розмірковування про композиційні особливості народного мистецтва, створення власних творчих імпровізаційних композицій на теми народного художнього мистецтва, техніки виконання, і спрямувати їх з одного боку, на розвиток емоційної сфери особистості, а з другого – на формування свідомості студентів, їх вміння аналізувати і розуміти образний зміст творів. Посткомунікативний етап сприяє пізнанню сприймаючого своєї духовної суті, “творінню самого себе” на підґрунті мистецьких вражень про мистецтво. Тобто внутрішнього досвіду пізнання своїх емоційних реакцій та вражень, оскільки „досвід рефлексії сприяє розвитку у людини і здатності до спілкування з мистецтвом, дискусійного обговорення своїх внутрішніх психічних станів, розуміння особистісних позицій товаришів” [5, с. 34]. Отже, критеріями активності сприйняття слід вважати такі показники: інтерес до народного мистецтва; вибіркове ставлення до творів мистецтва; емоційність сприйняття; адекватність розуміння інформації про українське народне мистецтво; здатність до диференційованої оцінки сприйнятого; вплив одержаної інформації на подальшу самостійну діяльність особистості.

Можна засвідчити, що дані показники повною мірою відповідають провідній концепції розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами народної художньої творчості. Згідно цієї концепції найважливішим завданням виховання художньо-естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва є не збільшення кількості контактів особистості з мистецьким витвором, а створення педагогічних умов для змістовного спілкування з творами народного мистецтва. А найвищим показником цього спілкування є вплив народного художнього мистецтва на естетичний розвиток особистості, становлення її позицій, поглядів і переконань. Запропонована диференціація етапів педагогічної роботи дозволяє розглянути формування сприйняття мистецьких творів як цілісний процес, що характеризується включенням мистецького образу в систему суб’єктивних понять і уявлень майбутніх учителів образотворчого мистецтва в особистісну картину світу, що існує в їх свідомості. Доцільним є влаштування зустрічей з майстрами народної творчості, проведення екскурсій у власні майстерні митців, у музеї народного мистецтва, відвідування виставок творчих робіт митців, де майбутні вчителі образотворчого мистецтва мають можливість ознайомитися з діяльністю народних майстрів, „секретами” їхньої творчості.

Висновки. Результати дослідження показали, що ефективність використання засобів народної художньої творчості у підготовці майбутніх педагогів підвищиться за умов: створення „єдиного простору” співтворчості студентів та викладачів в аудиторній та позааудиторній діяльності на основі особистісно зорієнтованого підходу та природи образотворчої діяльності; упровадження в навчальний процес вищого педагогічного навчального закладу науково обґрунтованої моделі застосування засобів народної художньої творчості у фаховій підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва; розроблення засобів народної художньої творчості як методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх педагогів. Художньо-професійна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва на основі народного декоративного мистецтва має важливе педагогічне та суспільне значення, оскільки забезпечує формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Ефективність її полягає в уміло організованій груповій та індивідуальній роботі, яка дає студентам великі можливості для самопізнання, самовираження, здібностей, інтересів; збагачення культурного, інтелектуального потенціалу; засвоєння духовно-культурних цінностей.

Подальшого дослідження потребують питання впровадження технологій художньо-педагогічної підготовки фахівців, здатних будувати систему нових етнічних зв'язків та національних цінностей, які б більш повно відтворювали панораму розвитку мистецтва та в процесі професійної діяльності надавали майбутнім педагогам можливість самостійного творчого і водночас досконалого оволодіння етнокультурними знаннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України „Про освіту”. – К. : Райдуга, 1992. – 67 с.
2. Дряпіка В. І. Розкриваючи естетичні цінності українського народного мистецтва: [книга для вчителя] / В. І. Дряпіка, Н. С. Савченко. – Кіровоград: ТОВ „Імекс ЛТД”, 2002. – 151 с.
3. Лозко Г. С. Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігійнознавчий аспект / Галина Лозко. – К. : Артєк, 2004. – 304 с.
4. Масол Л. М. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. - №1. – С. 2-5.
5. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна і мистецька: [навч. посіб.] / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

АНОТАЦІЯ

Лебедева А.В., Люріна Т.І., Молодиченко В.В. Професійна підготовка майбутніх вчителів образотворчого мистецтва в умовах впровадження кредитно-модульної системи. Стаття розкриває особливості формування компетенції майбутніх вчителів образотворчого мистецтва засобами народної художньої творчості.

Ключові слова. Підготовка майбутніх вчителів, образотворче мистецтво, народна художня творчість.

АННОТАЦІЯ

Лебедева А. В., Люрина Т. И., Молодыченко В. В. Профессиональная подготовка будущих учителей изобразительного искусства в условиях внедрения кредитно-модульной системы. Статья раскрывает особенности формирования компетенции будущих учителей изобразительного искусства средствами народного художественного творчества.

Ключевые слова. подготовка будущих учителей, изобразительное искусство, народное художественное творчество.

SUMMARY

Lebedeva A.V., Lyurina T.I., Molodychenko V.V. Future fine arts teacher professional training in the conditions of credit-modular system implementation. The article reveals the features of future fine arts teacher competence formation by means of folk art.

Key words: future teachers' training, fine art, folk artistic creative work.